

Giubileum da 10 onns Agentura

DA GIUSEP CAPAUL, MUSTÉR

■ L'Agentura da novitads rumantscha (anr) è stada il 1996 in emprim resultat concret sin la lunga e stentusa via da sa gidar cun las gasettas rumantschas regionalas da s'avischinar ad ina gasetta dal di – La Quotidiana (LQ). La casualidad ha alura vuli che la anr e LQ èn vegnidas realisadas prest il medem mument – la anr l'atun 1996 – LQ l'entschatta dal 1997. Consequentamain pon tant la anr sco LQ festivar bunamain ensemen il 10avel onn da lur existenza. Sch'ins sa sut tge cundiziuns difficilas che tut ha cumenzà, astg'ins bunamain discurren d'in miracul – tant pli sch'ins considerescha che suenter ina greva entschatta ed ina fasa da confruntaziun è sa dada ina consolidaziun indispensabla ed ina collavuraziun exemplarica tranter anr e LQ. Oz pudess ins strusch pli exister senza l'autra. La anr e LQ èn daventadas in tandem bain funcziunant, che han realisà il vegl desiderat d'ina gasetta rumantscha quotidiana ch'astgass tuttavia chattar anc dapli sustegn en la Rumantschia.

Il 1980 ha la Lia Rumantscha (LR) promovì fitg la realisaziun d'ina gasetta quotidiana rumantscha tras l'integrasiun da las gasettas existents. Il 1988 ha ella dà ina cumprova concreta cun realisar in numer 0 da LQ. In onn pli tard ha la gruppa da lavur da la Chasa Stapfer a Lenzburg preschentà a la LR ina proposta concreta co far quai. Il 1990 ha la Lia Rumantscha institui in gruppa da project cun il manader *Giusep Capaul*. La finamira n'è betg stada cuntanschibla. In'ulteriura ediziun d'emprova da LQ hai dà il 1992. Lez onn vegn fundada la Pro Svizra Rumantscha (PSR) che surpiglia l'incumbensa da realisar LQ. Ils editurs da las gasettas rumantschas na pon betg sa decider d'integrar lur gasettas en LQ. En il «Bündner Tagblatt» cumpara a partir dal matg 1994 «La Nova – la pagina quotidiana rumantscha en tut ils idioms». Quella vegn edida enfin la fin dal 1996 per «ir si» suenter en LQ.

Il Grischun dat glisch verda

Il mars 1995 cumpara il messadi per ina lescha federala davart agids finanziaus per mantegnair e promover era la lingua e la cultura rumantscha. Quella lescha è ida en vigur ils 6 d'october 1995 ed il reglament respectiv ils 26 da zercladur 1996. Tenor quella lescha po la confederaziun era sustegnair la pressa rumantscha. En il messadi che la regenza sut-tametta il schaner 1996 al cussegl grond – sa basond sin la lescha federala numnada – propona ella contribuziuns annualas als purtaders da l'Agentura da novitads rumantscha. Quella ha da metter a disposiziun permanentamain novitads actualas als meds da massa rumantschs – ed en spezial a la pressa rumantscha. Ses concept sa basa sin propostas detagliadas che la Gruppa d'interess per ina Agentura da novitads rumantscha (GIA) ha inoltrà il 1995. Ins quintava cun ina contribuziun chantunala da maximum 350 000 francs ad onn dal chan-



Ils commembers vegls e novs dal Cussegl da fundaziun da l'anr èn stads radunads stersas a Cuira per commemorar il giubileum da 10 onns anr.

FOTO M. CABALZAR

tun e cun custs totals dad 1 099 450 milliuns francs – 627 000 francs per pajas, 155 000 francs per l'infrastructura, 25 000 francs per translaziuns e 292 450 per indemnizar las prestaziuns da las gasettas rumantschas (partind da las quatter gasettas rumantschas existents).

Previsas eran per la anr set plazzas cumplainas (chauredactur, secretariat e tschintg redactors). Sco purtaders avev'ins prendi en vista ils editurs da las gasettas rumantschas, ils represchentants dals meds da massa electronics rumantschs, LR, PSR, il chantun Grischun e la confederaziun. Nagin dad els n'astgava avair dapli che 20 pertschient da las vuschs.

Ils posts da lavur eran d'endrizzar en las regiuns rumantschas ed en la centrala a Cuira. Ina plazza en la chapitala a Berna è bain stada proponida, dentant vegnida stritgada. Sia sedia aveva la anr en terra rumantscha.

Il cussegl grond dal Grischun conceda ils 23 da matg 1996 a la Fundaziun Agentura da novitads rumantscha ina contribuziun annuala da maximalmain 350 000 francs. Quai presupponeva in agid commensurà da la confederaziun da 700 000 francs ad onn. La summa era destinada per il manaschi da la anr e per indemnizar las prestaziuns da las gasettas rumantschas en lur impurtanta funcziun da promover la lingua. Quest conclus dal cussegl grond vegn suttemess al referendum facultativ.

Fundaziun da la anr e start difficultus

Ils 7 da zercladur 1996 vegn fundada l'Agentura da novitads rumantscha en Chasa Rumantscha a Cuira. L'act da fundaziun vegn segnà dal president e dal vicepresident da la PSR: *Toni Cantieni* e *Jon Domenic Parolini* sco era dal vicepresident e secretari general da la LR: *Gion Pol Siméon* e *Bernard Cathomas*. La PSR e la LR èn pia stadas a la tgina da la anr sco las iniziandas e promoturas per propi. Dal cussegl da fundaziun da la anr fan part: *Jon Domenic Parolini* (Pro Svizra Rumantscha), president; *Bernard Cathomas* (Lia Rumantscha); *Hanspeter Lebrument* (Gasetta Romantscha); *Otto Largiadèr* (Fögl Ladin); *Sep Item* (La Casa Paterna/La Pünt); *Romano Plaz* (Pagina da Surmeir); *Walter Eberle* (La Nova); *Chasper Stupan* (Radio e Televisiun Rumantscha); *Donat Cadruvi* (Radio Grischa) e *Reto Filli* (Radio Piz). Sco represchentant dal chantun en il cussegl da fundaziun è vegnì nominà cusseglier guvernativ *Joachim Caluori*. El è stà in grond promotur e defensur da la anr. La confederaziun ha delegà *Constantin Pitsch* da l'Uffizi federal da cultura a Berna en quest gremi. Il chapital da fundaziun munta ad 80 000 francs e vegn pajà sco suonda: Lia Rumantscha 10 000 francs; Pro Svizra Rumantscha 10 000 francs; Gasetta Romantscha 10 000 francs; Fögl Ladin 10 000 francs; Radio e Televisiun Rumantscha 10 000 francs; La Nova 10 000 francs; Pagina da Surmeir 5000 francs; La Casa Paterna/La Pünt

5000 francs, Radio Grischa 5000 francs e Radio Piz 5000 francs.

Il fanadur 1996 vegn scritta ora la plazza dal chauredactur/manader da gestiun da la anr. La fin d'avust scada il temp da referendum per il conclus dal cussegl grond da dar la contribuziun dal chantun a la anr, senza ch'insatgi avess fatg diever da quel. La regenza metta en vigur ils 3 da settember 1996 quest conclus ed accepta il concept ed il preventiv da la anr. Il 6 da settember dal medem onn vegn *Giusep Capaul* elegi sco chauredactur e manader da gestiun da la anr. El surpiglia sia incarica cun l'entschatta d'october 1996 e vegn accumpagnà d'in team da project sut la direcziun da *Stefan Bühler*. I dat ils emprims incaps. *Hanspeter Lebrument*, editur da la GR, banduna mez october 1996 il cussegl da fundaziun da la anr ed annunzia l'entschatta da november che La Quotidiana – integrond la GR, il FL, LCP/LP – cumparia per l'emprima giada da Bumaun 1997. Era *Stefan Bühler* sa retrai sco manader da project. La fiduziaria *Cecilia Manetsch-Derungs* vegn incaricada d'endrizzar la contabilitad. Da la anr giavischa LQ sustegn redacziunal da Cuira e da Berna, dentant pli pauc or da las regiuns – e surtut novitads naziunalas ed internaziunalas.

Per las plazzas da redacturAs tar la anr s'annunzian diesch personas. Elegids vegnan a la fin da november tras il cussegl da fundaziun: *Claudia Cadruvi Pfeiffer*, Cuira e la Bassa (40%); *Gion Risch Cantieni*, Sutselva (50%); *Beat Dermont*, Surselva (100%); *Claudio Prader*, Cuira (100%); *Gion Nutegn Stgier*, Surmeir (50%) e *Lucia Walther*, Engiadina (100%). Cunquai che tuts acceptan lur elecziun, è il team redacziunal complet. Quel entra en uffizi en il decurs da l'emprima mesadad dal 1997. La anr entschaiva si'activitad uffizialmain da Bumaun 1997, efectivamain dentant cun l'entschatta da favrer da quel onn, suenter avair endrizzà sia centrala (biro) a Cuira a la Via Commerziala 22 – sut il medem tetg sco LQ. Ses servetsch realisescha la anr en stretga collavuraziun cun l'Agentura telegrafica svizra (sda), fashond diever da sia banca da datas e dal sistem da transmissiun Elias.

Il concept da redacziun vegn adattà a

la nova situaziun cun LQ, essend che quel era vegnì elavurà da la anr per las gasettas rumantschas existents, uss integradas – cun excepziun da la PdS – en LQ. La anr è vegnida confruntada gia a l'entschatta cun ina tut altra situaziun da partenza e da lavur che previs. Ella era stada planisada e structurada sco puschidra da servetschs a las gasettas rumantschas existents en in temp che naging na sminava ch'ellas vegnian integradas uschè spert en LQ.

Claudio Prader sa retrai sco redactur da la anr – avant che entrar en uffizi – cunquai ch'el ha acceptà in post da redacziun tar LQ. Enstagl dad el vegn elegi *Peider Andri Parli* (60% – pli tard 50%). Ses post da lavur sa chatta en la centrala a Cuira ed el è era responsabel per ils indrizz tecnics.

Tschintg dals set redactors da la anr èn stads davent da l'entschatta en acziun: *Giusep Capaul*, *Mustér/Cuira* (a partir dals 01-10-1996), dentant occupà fermamain cun endrizzar era ils biros decentralas da la anr, realisar l'entira infrastructura ed il program en stretg contact cun ils editurs ed intervegnir lur giavischs e spetgas; *Claudia Cadruvi Pfeiffer*, *Schmerikon* (01-01-1997); *Gion Nutegn Stgier*, *Savognin* (01-01-1997) e *Peider Andri Parli*, centrala a Cuira (01-02-1997); *Lucia Walther*, *Scuol/Engiadina* (01-03-1997). In mez onn pli tard èn vegnids vitiers *Beat Dermont*, *Rueun/Surselva* (01-07-1997) e *Gion Risch Cantieni*, *Donat/Sutselva* (01-07-1997). Ils total set posts, occupads decentralmain, muntavan a 500% da las plazzas dals 600% concedids.

Midadas pretendan adattaziuns

Ils clients da la anr eran las gasettas LQ, PdS, PL ed ils meds electronics RTR, RG, RP. A Radio Piz furnescha la anr las novitads curtas ed a LQ era l'aura. A partir da la stad 1997 è la redacziun da la anr completa e sa raduna regularmain a sedisas da redacziun a Cuira. A la Scuntrada rumantscha dals 10–15 d'avust 1997 a Domat è la anr preschenta cun ina stiva da redacziun, vegn preschenta en in referat e sa mussa cun work-shops. Cun quella chaschun cumpara era l'emprim prospect da la anr.

da novitads rumantscha (anr)

LQ mida concept e turna la stad 1997 enavos als titels da las gasettas regiunalas (GR; FL, LCP/LP). Quai è d'avantatg per la anr. Las grondas midadas tar la pressa rumantscha s'effectueschan. L'avust 1997 datti era ina restructuraziun fundamentala tar la anr cun in nov concept da basa ed in nov concept da redacziun per optimar ses servetschs. Indispensablas èn era midadas considerablas en l'organisaziun e la gestiun da la anr. Giusep Capaul, enfin ussa chaurdactur e manader da gestiun, giavischas che quellas duas incaricas vegnian zavradas e ch'el vegnia distgargià da la gestiun. Il cussegl da fundaziun da la anr dat il consentiment. Giusep Capaul daventa sin quai primredactur, responsabel per la Surselva e per incaricas spezialas. El è era il substitut dal nov manader da la anr.

Il post da manader da la gestiun e redacziun da la anr vegn creà da nov ed occupà il 1997 da *Guido Jörg*, Domat. Lez maina dapi lura la anr. La collavuraziun

tranter la anr e LQ è en il fratemp sa meglierada considerablmain.

La fin dal 1997 banduna Beat Dermont la anr. Ses post na vegn betg pli occupà. L'entschatta dal 1998 entschaiva *Lucas Deplazes*, Berna, sia incarica sco collavuratur liber or da la Chasa federala e si da la Bassa. L'avust 1998 daventa *Paul Dosch*, Cunter/Surmeir, successur da Gion Nutegn Stgier, che ha demissionà. *Flurin Andry*, da Scuol, entra sco redactur tar la anr a Cuira ed en l'Engiadina. A partir dal 2001 è era *Martina Fontana* redactura da la anr en l'Engiadina. Ella banduna la anr l'avrigl 2006. Sia successura è *Fadrina Hofmann* ch'entra en uffizi l'avust 2006.

La anr organischesa senza seminaris da perfecziunament e sa participescha – ensem cun LQ – era a curs da la LR e PSR. Il 1999 furnescha la anr contribuziuns regularas a la gasetta dal Coop. La PdS – che retrai sco la Renania mintg'onn 100 000 francs da la ANR – sto furnir ses texts a la anr. A partir dal 2002 vegn il sistem da



A Cuira è l'anr integrada en la nova Chasa RTR.



Il manader operativ da l'anr Guido Jörg.

FOTOS ANR ED LQ

transmissiun Elias remplazzà tras l'Internet. Il 2002 daventa *Hans Huonder* successur da Giusep Capaul che va en pensiun, ma resta collavuratur liber tar la anr. Il medem onn banduna Peider Andri Parli la anr per daventar translatur tar il chantun Grischun. Ses post en la centrala na vegn betg pli occupà. Il 2003 serra La Quotidiana sias redacziuns en l'Engiadina ed en Surmeir. La anr elavura in concept e surpiglia quella lavur per LQ e PL cun Lucia Walther, Ardez, Martina Fontana, Zernez, e Flurin Andry, Scuol/Cuira.

A partir dal 1998 dat la anr era la chaschun a giuvnas e giuvens da far fufagnadis (stages) tar ella u LQ.

2006 – midada da biro central a Cuira

Cun Bumaun 2006 mida la anr ses biro davent da la Via Commerziala 22 a la Via

da Masans 2 en il nov Center da medias a Cuira. A partir da Bumaun 2006 surpiglia ed indemnisescha la anr era ils redactors resp. las redacturas da la Renania cun ils 100 000 francs che quella ha retratg enfin ussa per sia gasetta. La Renania – sco editura da LCP/LP – vegn schliada si en il decurs dal 2006 en connex cun la restructuraziun da la LR. Concretamain sa tracta da las duas redacturas *Gaby Degonda*, Rabiun (40%) e *Susi Bearth*, Cumpadials (60%), domadas tar LQ a Glion, e da Gion Risch Cantieni (100%) per la Sutselva, staziunà a Cuira. En l'avegnir survegn mo pli la PdS ils 100 000 francs da la anr.

Prestaziun considerabla en buna collavuraziun

Ina bella collavuraziun è sa sviluppada ils davos onns tranter LQ e la anr. La de-

pendenza viceversa è evidenta e la renconuschientscha era. Il 2005 ha la anr produci 3347 texts. Da quels èn 2615, u 194 479 lingias, vegnids publicgads en LQ; 652 cun 59 972 lingias en la PL ed 80 cun 6744 lingias tras la PdS. En tut dat quai pia la summa considerabla da 261 195 lingias. Vitiers vegn era in'entira retscha da fotografias. Dapi il 2005 furnescha la anr era texts a la Engadiner Wochenzeitung. Era RTR, RG e RE profiteschas da comunicaziuns da la anr.

Retrospectivamain astg'ins constatar cun satisfacziun che la anr è daventada – suenter in'entschatta ordvart difficila – ina partenaria fidada e renconuschida dals meds da massa electronics e da la pressa rumantscha en spezial – gist sco ch'igl è stà intenziunà cun sia fundaziun avant in decenni.

In decenni servezzan per la pressa rumantscha

DAL CUSSEGL DA FUNDAZIUN DA L'ANR

■ Diesch onns nun èn en sasez gnanc uschè ditg e tuttina na pon blers baud na pli s'imaginar co che la pressa rumantscha sa preschentava avant che l'Agentura da novitads rumantscha è vegnida fundada dal 1996. Igl existivan dapi decenni las quatter gasettas regiunalas «Gasetta Romantscha», «Fögl Ladin», «Pagina da Surmeir» e la «Casa Paterna/La Pünt» e dapi paucs onns er «La Nova» en il Bündner Tagblatt. Las quatter gasettas regiunalas survegnivan pajaments directs dal chantun e da la confederaziun.

Cun il project d'ina gasetta dal di ch'ins aveva lantschà al princip dals onns 1990 vulevan ins unir tut las gasettas regiunalas ad ina gasetta quotidiana rumantscha. Ils differents editurs da las gasettas na s'han però malgrà fitg lungas tractativas betg declarà pronts per quest pass. Perquai han tschertgà la Pro Svizra Rumantscha e la Lia Rumantscha, ensem cun ils editurs, cun chantun e confederaziun il numnader communabel il pli grond dals interess uschè divergents.

Quest numnader communabel il pli grond è stada ed è anc adina l'Agentura da novitads rumantscha che ha sco finamira da furnir a tut ils clients texts schurnalistics e maletgs correspondents. Malgrà che l'editur da la «Gasetta Romantscha» ed entant er dal «Fögl Ladin» han lantschà per il principi 1997 «La Quotidiana» (LQ) nun èn svanids tut ils



Jon Domenic Parolini sco grond promotur da la pressa rumantscha ha presidià dapi il cumenzament il Cussegl da fundaziun da l'anr.

ulteriurs clients. La «Pagina da Surmeir» (PdS) è restada fin al di d'oz enragischada en il Surmeir. En Engiadina ha chaschunà l'integrasiun dal «Fögl Ladin» en LQ apparentamain in vacuum che la chasa editura da la «Engadiner Post» (EP) ha tratg a niz cun success cun integrar in pèr paginas rumantschas, sut il titel «Posta Ladina» (PL). Questa diversificaziun cun differents products en la Rumantschia para apparentamain da

correspondere ad in basegn. Tenor mes avis fissi fauss da vulair sfurzar il svilup da la pressa rumantscha cunter la voluntad da las lecturas e lecturs en direcciun d'ina unificaziun cumpletta. L'effect savess numnadamain esser quel ch'ils abunents da quels products uss anc rumantschs respectivamain per part rumantschs refusassan mintga auter product rumantsch e preferissan la pressa tudestga. La promozion da la pressa ru-

mantscha fa part da la promozion da la lingua rumantscha e quella ha era la finamira da derasar il pled scrit en uschè bleras chasadas sco pussaivel.

Dapi il 1996 furnescha perquai l'anr artitgels redacziunals a tut ils meds da massa rumantschs e drizza or ses artitgels surtut als basegns da las gasettas LQ, PL e PdS. Il concept da l'anr ha baingea stuvì vegnir adattà pliras giadas cunquai ch'ils basegns dal pli grond

client, la LQ, s'han midads a partir dal 1997. La collavuraziun tranter l'anr e ses clients po vegnir giuditgada dapi ils ultims onns sco buna.

Per rinforzar pli ferm la preschientscha dal pled scrit cun actualitads da las regions e per part er dal chantun e da la confederaziun fissi necessari da pudair augmentar la squadra redacziunala da l'anr. In concept elavurà avant paucs onns prevesa in augment dals pensums da lavur da 750 perschient sin 1300 perschient. Enstagl da «be» 1 milliun francs basegnessan ins perquai ulteriurs bundant 600 000 francs. Quel concept è però vegnì refusà davart dal chantun e da la confederaziun per motifs finanzials. Er in inscunter cun cusseglier federal Couchevin a Berna durant l'onn passà nun ha manà ad in auter resultat.

L'impurtanza da l'anr per la pressa rumantscha e quattras er per la promozion da la lingua rumantscha en general è incontestabla. Igl è numnadamain in fatg che senza ils servetschs da l'anr na pudess la pressa rumantscha pli u main betg exister en la furma actuala. Cuminavlamain vulain nus ans engaschar perquai er durant il segund decenn per che l'anr possa prosperar, che la buna collavuraziun cun sia clientela possa continuar e perfin anc vegnir intensivada. Jau sun persvas che tut las collavuraturas ed ils collavuratur da l'anr, il cussegl da fundaziun da l'anr ed er ils clients da l'anr vegnian a s'engaschar er en avegnir per ina buna pressa rumantscha.